

שליחות המרגלים וחטאו של משה

תגובה למאמרו של י' מדין שפורסם במגדים י'

הרב י' מדין מציג במאמרו¹ תמונה אחידה ומגובשת של סיפורי המרגלים בספרי במדבר ודברים, תוך ניסיון מעניין ומקורי להקיף את מכלול הבעיות הפרשניות הנובעות מפרשיות סבוכות אלו. דא עקא: היחס בין התמונה הכוללת לבין פרשנות הפרטים הנו תמיד מורכב וקשה, ופעמים שהניסיון לראיית הכללים בא על חשבון ההבנה המדויקת של הפרשות. לעניי' יש מקום להשיג על הרב מדין לפחות בשני פרטים המהווים נדבכים חשובים בשיטתו.

1. עניין חטאו של משה

הכותב טוען, שחטאו של משה, ליתר דיוק טעות של משה, "היא בכך שחיבר את שתי השליחויות השונות במהותן ובפרטיהן ויצר מהן שליחות אחת" (שם, עמ' 39). לאמור, משה לא הסתפק בשליחות הקודש שכל כולה חיובית, והוסיף עליה גם את שליחות הריגול שישודה בענייני חולין. לדעתו בשל כך נענש משה כנאמר: "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם" (דברים, א', לו). בשל שיבוצו של פסוק זה בסיפור המרגלים בספר דברים (ולא בספר במדבר!) יש מקום לסבור, שנמצא במשה איזה שהוא דבר חטא בעניין המרגלים. לעומת זאת, יש הסוברים (מלבי"ם, אור החיים) שאין מדובר כאן בחטא ממש, שהרי אין מתואר כאן כלל חטא. מתוארת תוצאה, והיא מיוחסת למצבו או למעשיו של העם - "בגללכם". נמצא, שנבצר ממש להיכנס לארץ, היות והעם לא היה ראוי לכך שמשא יהיה מנהיגו, וזאת בתוקף הקשר האמיץ המצויר בתורה בין המנהיג לבין ציבור המונהגים, שהרי גורל המנהיג קשור בקשר בל ינתק לגורל מונהגיו. יש הסוברים, כרמב"ן, שמדובר כאן בחטא אחר לגמרי - חטא מי מריבה; ויש הסוברים, שאכן טעה כאן משה בשיקול דעתו, וכזו היא דעת האברבנאל, שהרב מדין ממשיך ומפתח את שיטתו. דומה, שאחד ממבחניה של פרשנות טובה הנו התאמת הפירוש של היחידה הקטנה (הפסוק והמשפט) לרוח היחידה הגדולה יותר (הקטע והפרשה). ומתברר, שבכל הנאום הגדול של התוכחה בפרקים א'--י"א בספר דברים מובאים דברים שלא במקומם ושלא כפי סדרם. אם יש מקום שהכלל 'אין מוקדם ואין מאוחר בתורה' (פסחים, ו, ע"ב) יפה לו, הרי זה בקטע זה של ספר דברים.

1 י' מדין, 'בכיה לשעה ובכיה לדורות' (חטא המרגלים), מגדים י' (שבט תש"ן), עמ' 21-37.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

לענייננו ראוי להביא שתי דוגמות:

א. בפרק ט' מספר משה על חטא העגל, והנה, לאחר שסיפר על שרפתו מזכיר משה - "ובתבערה ובמסה ובקבר'ת התאווה מקציפים הייתם את ה'" (ט', כב); אחר-כך הוא מזכיר בקצרה את חטא המרגלים (ט', כג) ומיד חוזר לחטא העגל - "ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום..." (ט', כה).

ב. בפרק י' ממשיך משה לספר את הקורות לאחר מעשה העגל, אך הוא קוטע את הסיפור בשני פרטים שאינם מתיישבים מבחינת סדר הזמנים: "ובני ישראל נסעו מבאר'ת בני יעקן מוסרה שם מת אהרן..." (י', ו). ואחר-כך "בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי..." (י', ח). אחר-כך חוזר משה לעניין הראשון - "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים..." (י', י).

לא כאן המקום לתת הסבר כולל לכל החריגות מסדר הזמנים שבפרקי התוכחה, ויש לדורשי סמוכין בקעה רחבה להתגדר בה. מכל מקום, נראים הדברים, שבנאום תוכחה הרואה את הדברים ממרחק של זמן, אין לצפות לסדר כרונולוגי. מתבקש כאן סידור אסוציאטיבי או כל סידור אחר העשוי לתרום לעניין. אין הכרח אפוא לראות באזכור כעסו של הקב"ה על משה, המשובץ בסיפור המרגלים, הוכחה לקשר ישיר בין עונשו של משה לחטא המרגלים! יש טעם אפוא בדברי הרמב"ן הרואה באזכור חטאו של משה בעניין הנדון רמז לחטא מי מריבה!

2. הגדרת שליחות הקודש

כדי לבסס את הגדרתה של שליחת המרגלים על פי ה', רואה בה הכותב שליחות קודש שיש בה כדי לסייע בהכנות לירושת הארץ ולחלוקתה. כדי להוכיח זאת, הוא מסתמך על הדמיון לפרשת שליחת נציגי השבטים על-ידי יהושע משילה לנחלותיהם (יהושע, י"ח; ראה מדן, שם, עמ' 24). סיוע לחלוקה דינו כשליחות שבקודש, וכזו הייתה לדעתו הכוונה גם בשליחת המרגלים 'על פי ה''. אולם, דומה, שמפרשה זו מספר יהושע אין להביא סיוע לטיעון זה. הפרשה ביהושע פותחת "ויאמר יהושע אל בני ישראל עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ אשר נתן לכם ה' אלהי אבותיכם. הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם..." (יהושע, י"ח, ג-ד). זוהי הוראה שבדיעבד, הנובעת מעצלותם והתרפותם של בני ישראל, ואין בה כל קדושה יתרה. לא כאן המקום לעמוד על ערכם של הצעדים השונים שבהם נקטו יהושע ומשה בחלוקת הארץ, אך ברור, שכאן נובעים הדברים מרפיון הידיים. קשה אפוא להוכיח שעניין החלוקה באמצעות משלחת הנו אמצעי שיסודו בקודש.